FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI
ILMIY-METODIK JURNAL
ISSN 3093-8694 ◆ saen.uz
2026-yil
11-son

UDK: 796.01:159.9:378.147

Rasulov Zokir Pardayevich,
O‘zbekiston davlat sport akademiyasi ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

BO‘LAJAK SPORT PSIXOLOGLARINI TAYYORLASHDA TA’LIM MUHITI VA SHAXSIY RESURSLARNING INTEGRATSIYASI

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak sport psixologlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim muhiti va shaxsiy psixologik resurslarning o‘zaro bog‘liqligini nazariy asoslash maqsad qilingan. Tadqiqot maqsadli tanlangan adabiyotlarning narrativ sharhi, tushunchaviy tahlil va konseptual modellashtirishga asoslangan. Pedagogik shart-sharoitlar sifatida o‘quv natijalari bilan baholashning muvofiqligi, nazariya va amaliyot integratsiyasi, superviziya hamda mazmunli qayta aloqa ajratildi. Kasbiy motivatsiya, identiklik va o‘zini o‘zi boshqarish shaxsiy resurslar sifatida, refleksiya hamda dalillarga tayangan qaror qabul qilish esa ularni faoliyatga bog‘lovchi ehtimoliy mexanizmlar sifatida talqin etildi. Maqsadli-tuzilmaviy, mazmuniy, rivojlantiruvchi va natijaviy bloklardan iborat konseptual model taklif qilindi. Modelni tayyorlovning uch bosqichida amalga oshirish hamda kasbiy harakatlar asosida baholash yo‘llari tavsiflandi. Natijalar nazariy xususiyatga ega; determinantlarning sababiy ta’siri va model samaradorligi empirik tasdiqlanmagan. Mahalliy sharoitda konstruktlarni alohida o‘lchash, baholash vositalarini validatsiyalash va rivojlanish dinamikasini tekshirish tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak sport psixologi, kasbiy kompetentlik, ta’lim muhiti, shaxsiy resurslar, kasbiy motivatsiya, o‘zini o‘zi boshqarish, refleksiya, superviziya.

ИНТЕГРАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ И ЛИЧНОСТНЫХ РЕСУРСОВ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПОРТИВНЫХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация. Цель статьи — теоретически обосновать взаимосвязь образовательной среды и личностных психологических ресурсов в развитии профессиональной компетентности будущих спортивных психологов. Исследование основано на нарративном обзоре целенаправленно отобранной литературы, понятийном анализе и концептуальном моделировании. Педагогическими условиями определены согласованность результатов обучения и оценивания, интеграция теории и практики, супервизия и содержательная обратная связь. Профессиональная мотивация, идентичность и саморегуляция рассматриваются как личностные ресурсы, а рефлексия и принятие обоснованных решений — как предполагаемые механизмы их связи с деятельностью. Предложена модель, включающая целевой и структурный, содержательный, развивающий и результативный блоки. Описаны три этапа её реализации и возможности оценки наблюдаемых профессиональных действий. Результаты имеют теоретический характер; причинное влияние детерминант и эффективность модели эмпирически не установлены. Рекомендуются раздельное измерение конструктов, валидация оценочных инструментов и проверка динамики развития в местных условиях.

Ключевые слова: будущий спортивный психолог, профессиональная компетентность, образовательная среда, личностные ресурсы, профессиональная мотивация, саморегуляция, рефлексия, супервизия.

INTEGRATING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AND PERSONAL RESOURCES IN THE PREPARATION OF FUTURE SPORT PSYCHOLOGISTS

Abstract. This article aims to theoretically substantiate relationships between the educational environment and personal psychological resources in developing future sport psychologists' professional competence. The study uses a narrative review of purposively selected literature, conceptual analysis, and modelling. Educational conditions include alignment between learning outcomes and assessment, integration of theory and practice, supervision, and informative feedback. Professional motivation, identity, and self-regulation are considered personal resources, while reflection and evidence-informed decision-making are proposed as mechanisms connecting these resources with professional activity. A conceptual model comprises goal and structure, content, development, and outcome blocks. Three implementation stages and approaches to assessing observable professional actions are described. The findings are theoretical; causal effects and model effectiveness have not been empirically established. Separate measurement of the constructs, validation of assessment tools, and investigation of developmental change within the local training context are recommended.

Keywords: future sport psychologist, professional competence, educational environment, personal resources, professional motivation, self-regulation, reflection, supervision.

KIRISH

Bo‘lajak sport psixologini tayyorlashning muhim vazifasi nazariy bilimni sportchi va jamoa bilan ishlashdagi asosli kasbiy harakatga aylantirishdir. Talaba psixodiagnostik metodika yoki psixologik tayyorgarlik mashqini bilishi mumkin, biroq uni tanlash sababini tushuntirish, vaziyatga moslashtirish va natijani qayta baholashda qiyinchilikka duch kelishi ehtimoli mavjud. Ushbu tafovutni faqat bilim hajmini oshirish bilan bartaraf etish qiyin. Ta’lim mazmuni, amaliy vazifalar va talabaning o‘rganish faoliyati o‘zaro muvofiqlashtirilishi zarur.

Kasbiy kompetentlik fundamental va funksional kompetensiyalarning tayyorlov bosqichiga mos namoyon bo‘lishini talab qiladi [1]. Sport psixologlarining kasbiy rivojlanishiga oid zamonaviy sharhda amaliyot orqali o‘rganish, refleksiya, superviziya va hamkasblar bilan aloqalar rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi jarayonlar sifatida tavsiflangan [2]. Bu yo‘nalishlar kompetentlikni shakllantirishda ta’lim sharoitlari va talabaning ichki faolligini birgalikda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Pedagogik-psixologik determinantlarni o‘rganishda ularning kasbiy kompetentlikning tarkibiy qismlaridan farqini aniqlashtirish muhim. Masalan, kasbiy vaziyatda qaror qabul qilish baholanadigan natija bo‘lsa, qaror asoslarini muhokama qilish imkonini beruvchi superviziya uning rivojlanish shartlaridan biri sifatida o‘rganilishi mumkin. Bir xil belgini izohsiz ravishda ham sabab, ham natija sifatida ishlatish tahlilni doiraviy xulosaga olib keladi.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak sport psixologlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim muhiti va shaxsiy resurslarning o‘zaro bog‘liqligini tushuntiruvchi konseptual model ishlab chiqishdir. Tadqiqot savoli quyidagicha: qanday

pedagogik shartlar shaxsiy resurslarning kasbiy harakatda namoyon bo‘lishiga yordam berishi mumkin va ushbu bog‘liqlikni qanday tekshiriladigan mezonlar orqali ifodalash mumkin? Muammo 19.00.03 — Inson kasbiy faoliyati psixologiyasi ixtisosligi doirasida kasbiy shakllanish, faoliyat subyekti va kasbiy muhitning o‘zaro munosabati sifatida ko‘rib chiqiladi.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

R. M. Ryan va E. L. Decining o‘zini o‘zi determinatsiyalash nazariyasida avtonomiya, kompetentlikni his etish va boshqalar bilan bog‘liqlik ehtiyojlarini qo‘llab-quvvatlovchi sharoitlar motivatsiya hamda farovonlik bilan bog‘lanadi [3]. Sport psixologlarini tayyorlash uchun ushbu nazariyaning ahamiyati talabaning mazmunli tanlov qilishi, o‘rganish maqsadini anglashi va hamkorlikdagi qo‘llab-quvvatlashni his etishiga e’tibor qaratishidadir. Nazariyadagi kompetentlikni his etish esa subyektiv tajriba bo‘lib, uni mustaqil baholangan kasbiy kompetentlik bilan tenglashtirish mumkin emas.

J. Biggsning konstruktiv muvofiqlashtirish yondashuvi o‘quv natijalari, o‘rganish faoliyati va baholashning bir-biriga mos tashkil etilishini asoslaydi [4]. Agar o‘quv natijasi sportchining ehtiyojini aniqlash ko‘nikmasi sifatida belgilansa, ta’lim jarayonida suhbatni mashq qilish, baholashda esa shu harakatni kuzatish imkoniyati bo‘lishi kerak. Faqat tushunchalarni qayta bayon qilishga asoslangan topshiriq bunday natijani to‘liq baholamaydi.

B. J. Zimmerman o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganishni maqsad qo‘yish, strategiya tanlash, bajarishni nazorat qilish va natijani baholash bilan bog‘liq jarayon sifatida tavsiflaydi [5]. Bu yondashuv bo‘lajak sport psixologining o‘rganishdagi mustaqilligini faqat topshiriqni yolg‘iz bajarish sifatida talqin qilmaslikka yordam beradi. Mustaqillik zarur axborotni izlash, yordam so‘rash va o‘z usulini qayta ko‘rib chiqish bilan ham namoyon bo‘lishi mumkin.

J. Hattie va H. Timperley qayta aloqaning ta’siri uning turi va berilish usuliga bog‘liq ekanini ko‘rsatadi [6]. Shuning uchun “qayta aloqa mavjud” degan umumiy belgi bilan cheklanish yetarli emas. Talaba qaysi harakatni, qanday sabab bilan va qanday yo‘l orqali yaxshilashi mumkinligini anglatadigan ma’lumot muhimdir. Ushbu umumta’limiy yondashuvlarni sport psixologiyasi tayyorloviga tatbiq etish mazkur maqolada nazariy moslashtirish sifatida amalga oshiriladi.

Sport psixologiyasiga xos tadqiqotlar masalani kasbiy identiklik va qaror qabul qilish orqali to‘ldiradi. A. Quartiroli va C. R. D. Wagstaff kasbiy identiklikni sport psixologiyasi kasbiga mansublik hamda unga muvofiqlik hissi bilan bog‘liq professional o‘zlik konsepsiyasi sifatida o‘rganadi [7]. M. E. Winter va hammualliflar esa tayyorlanayotgan amaliyotchilar va supervizorlar tajribasida sportchini hamda muhitni tushunish, bilimni amaliyotga o‘tkazish va o‘zini anglash mavzularini ajratgan [8]. Ushbu ishlar pedagogik shartlar bilan shaxsiy o‘zgarishlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tekshirish uchun nazariy va empirik yo‘nalish beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega. Material sifatida kompetensiyaviy tayyorlov, motivatsiya, o‘zini o‘zi boshqarish, qayta aloqa, kasbiy rivojlanish va sport psixologiyasi amaliyotiga oid maqsadli tanlangan 11 ta ilmiy nashr hamda bitta professional hujjat olindi. Qidiruvda “sport psychology professional development”, “self-determination theory”, “constructive alignment”, “self-regulated learning”, “feedback” va “supervision” birikmalaridan foydalanildi. Nashriyot sahifalari, ochiq universitet repozitoriylari va professional tashkilot hujjatlari 2026-yil 28-oktabr holatida tekshirildi.

Manbalarni tanlash mezonlari tadqiqot savoliga aloqadorlik, bibliografik ma’lumotlarning tekshirilishi va nazariy yoki empirik mazmunning ochiq tavsifi mavjudligidan iborat bo‘ldi. To‘liq matn mavjud bo‘lgan hollarda tegishli bo‘limlar, boshqa hollarda esa annotatsiya va bibliografik ma’lumotlar asosida tahlil qilindi. Manbada ko‘rsatilmagan statistik natijalar yoki sababiy ta’sirlar qo‘shimcha ravishda keltirilmadi.

Tahlil davomida avval determinant, shaxsiy resurs, mexanizm va kasbiy natija tushunchalari chegaralandi. Keyin pedagogik shartlar va psixologik jarayonlar mazmunan qiyoslanib, ularning ehtimoliy bog‘liqligi konseptual modelda ifodalandi. Yakuniy bosqichda modelni amalga oshirish bosqichlari va empirik tekshiruv yo‘nalishlari ishlab chiqildi. Ish narrativ sintez bo‘lib, mustaqil tizimli sharh yoki meta-tahlil hisoblanmaydi. Respondentlar ishtirokidagi tajriba va statistik gipoteza sinovi o‘tkazilmadi.

NATIJALAR

Determinantlar va natijani chegaralashş

Mazkur ishda pedagogik determinant kasbiy rivojlanishga ta’sir qilishi nazariy jihatdan kutiladigan ta’limiy shart sifatida talqin qilinadi. Shaxsiy resurs talabaning o‘rganish va kasbiy vazifaga kirishishida safarbar etilishi mumkin bo‘lgan psixologik imkoniyatni anglatadi. Mexanizm esa ta’limiy shart va resursning faoliyatdagi o‘zgarish bilan qanday bog‘lanishini tushuntiruvchi jarayondir. Kasbiy natija sportchi bilan ishlashga oid kuzatiladigan va asoslanadigan harakat orqali ifodalanadi. Determinant atamasi ushbu maqolada empirik isbotlangan sabab ma’nosida qo‘llanmaydi.

Pedagogik shartlar qatoriga kasbiy vazifalarga mos o‘quv mazmuni, amaliy topshiriqlarning izchilligi, superviziya, mazmunli qayta aloqa va xavfsiz o‘rganish muhiti kiritildi. Shaxsiy resurslar sifatida kasbiy motivatsiya, kasbiy identiklik va o‘rganishni boshqarish imkoniyatlari ajratildi. Refleksiya, muqobil izohlarni solishtirish va qayta aloqa asosida rejani o‘zgartirish ularni kasbiy harakat bilan bog‘lovchi ehtimoliy mexanizmlar sifatida taklif etildi.

Bunday farqlash o‘lchash jarayoni uchun ham zarur. Masalan, kasbiy motivatsiya talabaning o‘rganishga munosabati orqali o‘rganilsa, kompetentlik shu munosabat savollarining yig‘indisi orqali qayta o‘lchanmasligi kerak. Natija alohida

topshiriqdagi bajarish sifati yoki mustaqil ekspert kuzatuvi bilan baholanishi maqsadga muvofiq. Shu tarzda resurs bilan kasbiy harakat o‘rtasidagi munosabatni doiraviy ta’riflarsiz tekshirish imkoniyati yaratiladi.

Ta’lim muhitining rivojlantiruvchi imkoniyatlari

Kasbiy vazifaga mos o‘quv mazmuni nazariy bilimning qo‘llanish maqsadini aniqlashtiradi. Psixodiagnostik tayyorlovda metodikaning nomini bilish bilan birga, uni qaysi ehtiyoj uchun tanlash, natijani qanday izohlash va undan keyingi harakatni belgilash o‘rgatiladi. Psixologik maslahat, profilaktika va rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar ham umumiy maqsadga bog‘langan faoliyat yo‘nalishlari sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu talqin psixologik xizmatni faqat test o‘tkazish bilan chegaralamaslikka imkon beradi.

Nazariya va amaliyot integratsiyasi o‘quv rejasida amaliyot soati mavjudligidan kengroq tushunchadir. Talaba nazariy tushunchani vaziyatni izohlashda qo‘llashi, o‘z taxminini qo‘shimcha ma’lumot bilan tekshirishi va qarori asosini tushuntirishi kerak. ISSPning ilmiy bilimga tayanuvchi amaliyot haqidagi pozitsion hujjati ilmiy yondashuv bilan kasbiy kontekstni birgalikda hisobga olish zaruratini muhokama qiladi [9].

Superviziya talabaning harakatini kuzatish yoki muhokama qilish orqali qaror asoslarini aniqlashtirishga xizmat qilishi mumkin. Muhokamada “nima qildingiz?” savoli bilan birga “nima uchun shu yo‘lni tanladingiz?” va “qaysi ma’lumot qaroringizni o‘zgartirishi mumkin?” savollari qo‘yiladi. FEPSAC professional hujjatida nazorat ostidagi amaliy tajriba va uzluksiz rivojlanishga yo‘nalganlik muhim talablar sifatida qayd etilgan [10]. Bu talablar milliy normativ hujjat sifatida emas, xalqaro professional tajriba sifatida olinadi.

Xavfsiz o‘rganish muhiti talabaning xatosini yashirmasdan muhokama qilishi va o‘z imkoniyati chegarasini tan olishiga sharoit yaratishi kerak. Bunda qo‘llab-quvvatlash baholash mezonlaridan voz kechishni anglatmaydi. Talablar aniq bo‘lib, tanqid bajarilgan harakatga qaratiladi va uni yaxshilash yo‘li ko‘rsatiladi. Mazkur muhitning kompetentlikka aloqasi ushbu maqolada tekshiriladigan pedagogik taxmin sifatida belgilanadi.

Shaxsiy resurslarning kasbiy harakatga aylanishi

Kasbiy motivatsiya o‘quv vazifasini kelajakdagi psixologik xizmat mazmuni bilan bog‘lashga yordam berishi mumkin. Lekin yuqori qiziqish yetarli bilim yoki amaliy ko‘nikmaning tayyor o‘rnini bosa olmaydi. Shu sababli motivatsion qo‘llab-quvvatlash aniq harakatni mashq qilish va bajarish haqida ma’lumot olish bilan birlashtiriladi. Talabaning tanlovi ham mazmunli bo‘lishi, masalan, berilgan muammo uchun turli asoslangan yechimlarni qiyoslash imkonini berishi lozim.

Kasbiy identiklik talabaning o‘z rolini va xizmat maqsadini qanday anglashiga daxldordir. Sport psixologining vazifasi murabbiyning texnik-taktik tayyorlov faoliyati bilan aynanlashtirilmasligi kerak. U sportchi va jamoaning psixologik ehtiyojlariga tegishli yordamni o‘z vakolati doirasida tashkil etadi. Identiklik

haqidagi tadqiqot o‘zlik konsepsiyasini aniqlashtiradi [7]; undan identiklik kuchayishi har qanday vaziyatda xizmat sifatini albatta oshiradi, degan sababiy xulosa chiqarilmaydi.

O‘zini o‘zi boshqarish vazifani rejalashtirish, kerakli bilimni izlash, bajarishni kuzatish va natijadan keyingi tuzatishni qamrab oladi. Refleksiya esa aynan qaysi taxmin ishlagani yoki ishlamagani, qaysi dalil yetishmagani va keyingi vazifada nimani o‘zgartirish zarurligini anglashga xizmat qiladi. Talabaning “men o‘zimni tahlil qilaman” degan umumiy bayonoti bilan yozma yoki og‘zaki tahlilda muqobil qaror ko‘rsata olishi alohida belgilar sifatida o‘rganilishi lozim.

Emotsional barqarorlik va empatiya ham shaxsiy resurs sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin, biroq ularning tarkibi aniqlashtirilmasdan modelga qo‘shilishi konstruktlar sonini asossiz oshiradi. D. Tod va hammualliflar sharhida shaxslararo ko‘nikmalar, kasbiy mulohaza va faoliyat kontekstiga sezgirlik muhim mavzular sifatida muhokama qilinadi [11]. Shundan kelib chiqib, empatiyani faqat shaxsiy sifat haqidagi so‘rovnoma bilan emas, sportchi fikrini tinglash va to‘g‘ri tushunganini tekshirish kabi harakatlar orqali ham tahlil qilish taklif etiladi.

Kasbiy rivojlanishning konseptual modeli

Taklif etilayotgan model to‘rtta funksional blokni birlashtiradi. Maqsadli-tuzilmaviy blok bo‘lajak sport psixologining tayyorlov bosqichi, vakolati va o‘zlashtirilishi kerak bo‘lgan kasbiy vazifalarni belgilaydi. Bu yerda o‘quv natijasi “biladi” kabi umumiy ifoda bilan cheklanmay, ehtiyojni aniqlashtiradi, qarorni asoslaydi yoki keyingi qadamni kelishadi tarzida yoziladi.

Mazmuniy blok umumiy va sport psixologiyasi, psixodiagnostika, muloqot, guruhiy jarayonlar hamda tadqiqot metodologiyasiga oid bilimlarni kasbiy vazifa atrofida bog‘laydi. Fanlararo integratsiya barcha fanlarni to‘liq o‘zlashtirish talabi emas, muammoni tushuntirish uchun tegishli bilimni tanlay olish imkoniyati sifatida talqin qilinadi. Har bir mavzu amaliy savol va tekshiriladigan o‘quv natijasi bilan bog‘lanadi.

Rivojlantiruvchi blok vaziyatli topshiriq, simulyatsion suhbat, nazorat ostidagi amaliyot, superviziya va refleksiv tahlildan tashkil topadi. Topshiriqni bajarishdan olingan qayta aloqa keyingi vazifani rejalashtirishga kiritiladi. Natijaviy blok esa kasbiy harakatning asoslanganligi, ehtiyojga mosligi, etik cheklovlarga rioya qilinishi va o‘z qarorini qayta ko‘rib chiqish imkoniyatini baholaydi. Ushbu bloklar yangi psixometrik omillar sifatida emas, tayyorlov jarayonini loyihalash vositasi sifatida taklif etiladi.

Modelda ta’lim muhiti shaxsiy resurslarni safarbar etishga sharoit yaratishi, talaba esa refleksiya va o‘rganishni boshqarish orqali bu imkoniyatdan foydalanishi taxmin qilinadi. Kasbiy bajarish natijalari o‘quv ehtiyojlarini qayta aniqlashtirish uchun axborot beradi. Shunday qilib, ta’limiy shart, talabaning faolligi va bajarish natijasi o‘rtasidagi qaytuvchi bog‘lanish modelning asosiy mexanizmi sifatida qaraladi.

Modelni amalga oshirish bosqichlari

Birinchi bosqichda fundamental bilimlar, kasbiy rol va vazifani tushunish rivojlantiriladi. Talaba kuzatilgan holatni xolis tavsiflash, faktni taxmindan ajratish va qo‘shimcha ma’lumotga ehtiyojni aniqlashni mashq qiladi. O‘qituvchi topshiriq maqsadi va bajarish mezonlarini oldindan tushuntiradi. Bu bosqichda talab qilinadigan yordam miqdori o‘quv natijasi bilan birga hisobga olinadi.

Ikkinchi bosqich nazorat ostidagi qo‘llashga qaratiladi. Simulyatsion suhbat yoki kasbiy vaziyatda talaba mavjud bilimni muammoga tatbiq etadi, muqobil qarorlarni solishtiradi va tanlovini asoslaydi. Superviziya davomida xatti-harakat va mulohaza muhokama qilinadi. Keyingi topshiriqda avvalgi qayta aloqadan foydalanganligi kuzatiladi. Bu jarayon “bajarish — tahlil — tuzatish — qayta bajarish” ketma-ketligida tashkil etilishi mumkin.

Uchinchi bosqichda bir nechta ko‘nikmani yaxlit vazifada birlashtirish va belgilangan vakolat doirasidagi mustaqillik rivojlantiriladi. Talaba ehtiyojni baholashdan yordam rejasini ishlab chiqish va uning jarayonini tahlil qilishgacha bo‘lgan ishni asoslaydi. Zarur holatda supervizor yoki tegishli mutaxassis yordamini so‘rashi ham kasbiy mas’uliyat belgisi sifatida baholanadi. Ushbu bosqichlar bakalavriat va magistraturaning majburiy huquqiy ketma-ketligi sifatida emas, turli ta’lim dasturlariga moslashtiriladigan metodik tuzilma sifatida beriladi.

MUHOKAMA

Modelning nazariy hissasi pedagogik shartlar, shaxsiy resurslar, rivojlanish mexanizmlari va baholanadigan natijani bir xil ro‘yxatga birlashtirmasdan, ular o‘rtasidagi ehtimoliy munosabatni ifodalashdan iborat. Bu yondashuv ta’limni faqat fanlar majmuasi yoki shaxsning ijobiy sifatlari to‘plami orqali tavsiflashdan ko‘ra, aniq kasbiy o‘zgarishni qanday o‘rganish mumkinligini ko‘rsatadi.

Masalan, xayoliy o‘quv vaziyatida sportchi musobaqa oldidan o‘ziga ishonchi pasayganini bildiradi. Talaba oldindan tayyorlangan mashqni darhol tavsiya qilishdan avval murojaat mazmuni va vaziyatni aniqlashtiradi. Muhokamada tanlangan yo‘lning asosi, yetishmayotgan ma’lumot va muqobil izohlar ko‘rib chiqiladi. Keyingi mashqda talaba shu qayta aloqani hisobga oladi. Bu misolda pedagogik shart — muhokama va qayta aloqa; mexanizm — qarorni qayta ko‘rib chiqish; natija — keyingi suhbatdagi asosliroq kasbiy harakatdir. Misol real tajriba natijasi hisoblanmaydi.

Baholashda turli dalil manbalarini uyg‘unlashtirish tavsiya etiladi. Bilim topshirig‘i nazariy asosni, simulyatsion suhbat amaliy harakatni, refleksiv yozuv esa qarorni tahlil qilish sifatini ko‘rsatadi. R. I. Hutter va hammualliflar tadqiqotida baholovchilararo ishonchlilik masalasi saqlangani qayd etilgan [12]. Shu bois indikatorlar oldindan aniqlashtirilib, ekspertlar o‘rtasidagi kelishuv tekshirilishi kerak. Bitta umumiy o‘zini baholash ko‘rsatkichi barcha komponentlar o‘rnini bosa olmaydi.

Sportchining musobaqadagi g‘alabasi ham talabaning kasbiy kompetentligini baholash uchun yetarli mezon emas. Sport natijasi psixologik yordamdan tashqari

ko‘plab omillarga bog‘liq. Baholash kasbiy harakatning asoslanganligi va kelishilgan yordam maqsadiga muvofiqligini ham qamrab olishi zarur [11]. Etik chegarani buzuvchi qaror esa boshqa ko‘nikmalardagi yuqori natija bilan izohsiz qoplanmasligi lozim.

Model keyingi tadqiqot uchun uchta tekshiriladigan taxminni ilgari suradi. Birinchidan, o‘quv faoliyati va baholashning kasbiy vazifaga muvofiqligi amaliy bajarish sifati bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ikkinchidan, qayta aloqa sifati bilan keyingi bajarish o‘rtasidagi bog‘liqlikda talabaning refleksiv qayta ishlashi vositachi jarayon bo‘lishi mumkin. Uchinchidan, ushbu bog‘liqlikning kuchi o‘rganishni boshqarish resurslariga qarab farqlanishi ehtimol qilinadi. Bu taxminlarning hech biri mazkur maqolada statistik tasdiqlanmagan.

Empirik tekshiruvda avval mahalliy ekspertlar bilan vazifalar va indikatorlarning mazmuniy mosligi baholanadi. Keyin pilot sinovda topshiriqlarning tushunarliligi, baholovchilararo ishonchlilik va shaxsiy resurslar bilan bajarish mezonlarining farqlanishi tekshiriladi. Keyingi bosqichda takroriy o‘lchovlar yoki taqqoslash guruhli dizayn yordamida rivojlanish dinamikasi o‘rganilishi mumkin. Boshlang‘ich bilim, avvalgi amaliy tajriba va tayyorlov bosqichi natijalarni izohlashda hisobga olinishi zarur. Tanlanma hajmi rejalashtirilgan tahlil va statistik quvvatga muvofiq asoslanadi.

XULOSA

Bo‘lajak sport psixologlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim muhiti va shaxsiy resurslar o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi lozim. Kasbiy vazifalarga mos mazmun, o‘quv natijalari bilan baholashning muvofiqligi, nazorat ostidagi amaliyot va mazmunli qayta aloqa rivojlantiruvchi pedagogik shartlar sifatida ajratildi. Kasbiy motivatsiya, identiklik va o‘rganishni boshqarish esa ushbu shartlardan foydalanishga daxldor shaxsiy resurslar sifatida talqin qilindi.

Taklif etilgan konseptual model maqsadli-tuzilmaviy, mazmuniy, rivojlantiruvchi va natijaviy bloklarni birlashtiradi. Uning asosiy g‘oyasi talabaning bajarish natijasini tahlil qilib, undan keyingi o‘quv vazifasini takomillashtirishda foydalanishdir. Fundamental tayyorlov, nazorat ostidagi qo‘llash va yaxlit kasbiy bajarish bosqichlari ushbu jarayonning metodik ketma-ketligi sifatida tavsiya etildi.

Determinantlarning ta’siri haqida xulosa chiqarishda ta’lim sharti, psixologik mexanizm va kasbiy natijani alohida o‘lchash zarur. DSc tadqiqotining keyingi bosqichida taklif etilgan munosabatlarni mahalliy sharoitda tekshirish, baholash vositalarini validatsiyalash va rivojlantiruvchi dastur samaradorligini asoslash ustuvor vazifalar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rodolfa E, Bent R, Eisman E, Nelson P, Rehm L, Ritchie P. A cube model for competency development: Implications for psychology educators and regulators. Professional Psychology: Research and Practice. 2005;36(4):347–354. https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.4.347.

2. Fogaça JL, Quartiroli A, Wagstaff CRD. Professional development of sport psychology practitioners: From systematic review to a model of development. Psychology of Sport and Exercise. 2024;70:102550. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2023.102550.

3. Ryan RM, Deci EL. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist. 2000;55(1):68–78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68.

4. Biggs J. Enhancing teaching through constructive alignment. Higher Education. 1996;32(3):347–364. https://doi.org/10.1007/BF00138871.

5. Zimmerman BJ. Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory Into Practice. 2002;41(2):64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2.

6. Hattie J, Timperley H. The power of feedback. Review of Educational Research. 2007;77(1):81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487.

7. Quartiroli A, Wagstaff CRD. Practitioners in search of an identity: A Delphi study of sport psychology professional identity. Psychology of Sport and Exercise. 2024;71:102567. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2023.102567.

8. Winter ME, Freeman P, Griffin M, Soundy A, Maynard I. Experiences of developing evidence-informed decision-making competence in trainee sport psychology practitioners: Supervisor and supervisee perspectives. The Sport Psychologist. 2025;39(3):200–210. https://doi.org/10.1123/tsp.2024-0058.

9. Schinke R, Wylleman P, Henriksen K, Si G, Wagstaff CRD, Zhang L, et al. International Society of Sport Psychology position stand: scientist practitioners. International Journal of Sport and Exercise Psychology. 2024;22(1):1–23. https://doi.org/10.1080/1612197X.2023.2174681.

10. European Federation of Sport Psychology (FEPSAC). Prerequisites [Internet]. https://fepsac.com/prerequisites/ (murojaat sanasi: 28.10.2026).

11. Tod D, Slade K, Lafferty M. The sport and exercise psychology practitioner's contribution to service delivery outcomes. International Journal of Sport and Exercise Psychology. 2025;23(5):791–808. https://doi.org/10.1080/1612197X.2024.2351444.

12. Hutter RI, Pijpers JR, Oudejans RRD. Assessing competence in sport psychology: An action research account. Journal of Sport Psychology in Action. 2016;7(2):80–97. https://doi.org/10.1080/21520704.2016.1167150.